

še v nedeljo poverh, ali pa v pripravljavnico k tej šoli, kjer se tudi trikrat na teden poučuje.

Pa nikar ne mislite, da bom otroke iz šole podil, tudi tačas bi jih ne, ko bi oblast za to imel. — Nikakor ne, kdor ima veselje do šole naj hodi, ne glede na starost, — v mestni šoli, v V. razredu, imamo po 15, 16 let stare dečke, nihče jih ne sili, sami radi hodijo, imamo pa tudi prave gade, ki sicer znajo brati, pisati, šteyiliti in niso topoglavi, a taki, da so vsi šoli za spodtiko, morda bi šli h kakemu rokodelstvu, ko bi dobili odpustnice, a teh ne dobé, postava jih še móra v šolo, a v šoli ostane gadja zalega od leta do leta, sicer za take otroke ni nobeno rokodelstvo pravo, a učitelja bi vendar smeli oprostiti takih veščakov.

Za vsim tem krikom po splošni ljudski omiki tiči tedaj vse kaj drugega, kakor sočutje do revnega, ubozega ljudstva; vednost in učenost sama na sebi ne stori človeka ne srečnega niti zadovoljnega, na pol učen človek je nesrečnejši v svojem življenji, kakor neveden; vsak si sreče želi, a na tem svetu popolne sreče ni, učenost ne more nadomestovati vere in nrvavnosti, naš čas je preveč materialističen, zato noče spoznati vrednost idealov za človeško življenje; šola naj bi bila vračtvo zoper vsako zlo na svetu, a to ni in ne more biti; v boji za ljudsko šolo, ali kakor pravimo v šolskem vprašanji, se ne bojuje toliko učenost zoper nevednost, olika zoper surovost, marveč neverstvo zoper verstvo; to je pečat sedanjega časa, največa laž pa, da se boj zoper vero imenuje kulturni boj, pravo njegovo ime je boj — za novodobno paganstvo.

Jernej Kopitar.

Die Eigenheit unseres Dialektes, vermöge welcher wir die Beziehungen, die der Deutsche mit hinein, hinaus, herein, heraus, darin, daran u. s. w. gibt, mit dem persönlichen Fürworte ausdrücken und hiemit das persönliche Fürwort auch als relatives gebrauchen, diese Eigenheit verkennt Herr Primitz ganz und übersetzt die genannten deutschen Wörtchen, so oft er in die Lage kommt, immer mit einem noter, vun z. B. Odprite omaro, ino dajte mi vun ene bele nogovice; die richtige Setzung ist: odprite omaro, ino dajte mi bele nogovice iz nje. . . Freilich hört man diese noter, vun auch aus dem Munde des Slovenen schon manchmal, besonders in Städten, aber sind sie desswegen weniger Germanismen? . . . Noch weniger ist dem Verfasser der Unfug zu verzeihen, den er mit dem kaj za en (wörtlich das deutsche was für ein) treibt. Dieses deutsche was für ein gibt der Slovene bald mit kdo, bald mit ktiri, bald mit kaj, bald mit kaki oder kakšin, und als Nebenwort mit kako. . . Poznaš, kaj za eno žito je to? gut slovenisch: Poznaš, ktiro žito je to? oder poznaš to žito oder poznaš, kako se timu žitu

pravi? .. Kaj je to za en gospod? gut slovenisch: Kdo je (höflich kdo so) ta gospod? .. Ein unverträglicher Soloecismus in der Schrift des Herrn Primitz ist der Accusativ statt des Genitivs bei den Zeitwörtern mit der Negation. Nie hört man was solches aus dem Munde des Landmannes; es beleidigt jedes unverwöhnte slovenische Ohr. Drei solche Soloecismen hat der Herr Verfasser in den Erratis verbessert und dadurch gezeigt, dass er die Regel theoretisch zwar weiss, praktisch aber seiner Muttersprache nicht mächtig ist: Ja pa to še ni vse, mi vama nočmo to prostost le samo za jutro dati; soll heissen: Pa to še ni vse; te prostosti vama nočemo samo za jutro dati i. t. d. .. Ein anderer durchgängiger Germanismus des Herrn Verfassers ist das Vorwort od, wo der echte Slovene den Genitiv setzt: Al nobeden od njuji .. sollte heissen: Al nju nobeden .. oder sich sonst anders ausdrückt: Kadar je ktira prišla .. statt: Kadar je ena od njih .. Es scheint, als wenn dem Herrn Verfasser jedes noch so kleine deutsche Wörtchen erbarmte, wenn er es unübersetzt lassen sollte z. B. von, da .. tren übersetzt er es mit einem tu .. Ein sehr beliebter Soloecismus ist das Uebersetzen des deutschen sollen durch imeti; gut slovenisch gibt man dieses sollen mit dem Imperativ, mit naj und dem Indicativ, mit dem Inf. mit morem, ne smem u. s. w. Das imam bedeutet bei uns so wenig wie bei dem Lateiner sein habeo ein sollen, sondern ein haben, besitzen. Ti nimaš krasti heisst nicht: Du sollst nicht stehlen, sondern du hast nichts zu stehlen, es ist nichts da, was du stehlen könntest .. Dieses imam ist freilich auch schon unter den Landmann vertragen, doch meistens nur in der Katechismussprache .. durch germanisierende Geistliche. Allein wenn man alle derlei Germanismen in Schutz nehmen will, wozu braucht man denn doch noch Lehrer des slovenischen? .. Einen anderen Germanismus begeht Herr Primitz mit dem za vor dem Infinitiv . . . Ktira perprava je nar bolši za odpustike prav dobiti? Wie unslavisch ist der ganze Satz durch das blossе germanisierende za. Aber eine andere Stellung und man braucht kein za, und der Satz wird der bündigste von der Welt. So nämlich: Ktira perprava, dobit prav odpustike, je nar bolši? .. Sehr beleidigend ist das germanisieren des Herrn Primitz mit dem deutschen ausgehen, das er immer durch vun iti gibt. Der Slovene gibt das deutsche ausgehen mit vun iti nur damals, wenn jemand aus dem Zimmer oder aus dem Hause geht, ohne sich von dem Hause zu entfernen .. Pustil (liess) hat im slovenischen die Bedeutung des nichtwehrens, nicht aber des activen zuthuns, des französischen laisser, nicht des französischen faire .. Eden pogerje (terja) to, drugi (soll heissen eden) uno. Beides, pogerje und terja, ist germanisierend. Terjati ist nur damals für begehren oder fordern richtig gebraucht, wenn sich das begehren auf vollkommene Rechte und Pflichten gründet, z. B. bei Schulden

u. s. w. und da sagt man: koga za kaj terjati, nicht kaj terjati od koga . . Znati enthält im slovenischen nur den Begriff des verstehens, wissens, nicht des physischen könnens (morem, zamorem, lohko): Posodi mi nekoliko dnarjov. Vem, de mi jih znaš posoditi — kann man auch von solchen Leuten sagen, die keinen Kreuzer vermögen . . Pripovisti vestniga zaderžanja soll heißen moralische Denksprüche! Welcher Slovene hätte das errathen? . . Še čez petdeset milijonov duš sliši k temu nekidaj močno slavečimu narodu nam. še nad . . je tiga nekidaj veliko slavečiga naroda. Vero gori vzeti n. vero na se vzeti. Prav dobro vun vidijo n. so prav lepo rejeni, so prav polniga lica. Kako se to pravi n. kako se temu pravi. Kaj vam še v glavo pade n. kaj vam še na misel pride . . Zdaj gresta v slovansko zemljo h knezam n. na slovansko (slovensko) ali v slovensko deželo . . Seite 99. macht der Herr Verfasser, wo er von der wörtlichen Uebersetzung abgeht, die Anmerkung: „Man wundere sich nicht, hier keine wörtliche Uebersetzung zu finden; diess lässt der Genius beider Sprachen nicht zu. Hätten die bisherigen slovenischen Schriftsteller auf diesen höchst wichtigen Umstand mehr Rücksicht genommen, so würde unsere Sprache jetzt nicht so sehr von unnöthigen Germanismen strotzen. Wenn das bekannte „medice, cura te ipsum“ je eine wahre Anwendung hatte, so passt es gewiss im vollen Sinne auf den Herrn Verfasser, opominja na to Kopitar (Klein. Schrift. 227).“ —

V „Vaterl. Bl. Jahrg. IX.“ je pisal Kopitar „Die Slaven im Thale Resia“, o kterih se še dan danes zanimivajo slovanski učenjaki (cf. Rezija i Rezijane v Slavj. Sbornik. III. 1876. prof. J. Baudouin de Courtenay), ter poziva koroškega pisatelja Urbana Jarnika, naj jih opazuje itd.; tega preučenega Slovenca pa hvalno omenja nekterikrat v „Glag. Cloz.“ (na pr. str. XXV... de rhinesmo in Carinthia idoneum testem . . doctissimum parochum, Slavum natum ad fontes Dravi in valle Julia . . str. XLI... teste . . parochi Solvensi prope Klagenfurt... auctore Etymologici linguae Slovenicae per Austriam Internam . . editi 1834.). — L. 1818 je poslal v „Laibach. Wochenblatt“ št. 24 svoje poročilo (Litterarische Nachricht. K.) o Vukovih pesnih in o njegovem slovarju. — Jako spoštljivo je občeval vedno z Mat. Ravnikarjem, živo in šaljivo z dr. Jak. Zupanom (cf. Jezičn. XV. l. 1877), resnobno prijateljsko s Fr. Metelkom (cf. Jezičn. IX.—XI), kterega je vendar l. 1841 dovtipno popraševal: „Wie kommt es, dass selbst Korytko's Beispiel, u. Ihr langes Professorat, keinen Carniophilus im echten Sinne wecken?“ —

Prijatelj mu je bil M. Čop, kar spričuje njuno vzajemno občevanje s P. J. Šafaříkom. Čop je spisoval slovensko bibliografijo; Kopitar mu svetoval, naj jo sam da na svetlo. A — ker tega ni hotel, pošlje jo v celih polah do 100 strani Kopitarju in ta z nekterimi svojimi opazkami

I. 1831 Šafařiku. „Šafařik war es nebst Kopitar, der, wie Čop selbst sich ausdrückt, Interesse an Slavicis und Slovenicis so zu sagen ihm aufgedrungen“. — „Es sind herrliche Beiträge, schrieb Kopitar, durch dessen Hand die Handschrift nach Neusatz befördert wurde, und ich zweifle, ob Sie sonst woher eine so brave Vorarbeit erhalten haben können. Čop ist ein milder Recensent und von extensivem Vergleichsgesichtskreis“. — „Von Kopitar finden sich einzelne Bemerkungen in Čop's Handschrift, bündig und schlagend, wie es seine Weise war; ausserdem erhielt von ihm Šafařik brieflich einzelne Notizen, namentlich über die Zois'sche Familie“ (cf. P. J. Šafařik's Geschichte der südslaw. Literatur. I. 1864. Vorwort IV. V.). — A vse drugače sta se spodpadla l. 1833 v „Illyr. Bl.“, kjer je v št. 27 ponatisnjen napad Kopitarjev: „Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit, aus einem Briefe aus Wien an Hrn. M. . . t. j. Metelko“, in k št. 30 odgovor Čopov: „Slowenischer ABC-Krieg Nr. 3“. — Tako je, kadar se peró pomaka v žolč in strast pravdarju narekuje besede, sem dejal v Jezičniku IX.—XI, v katerem se nahaja na tanko popisana glasovita novoslovenska Abecedna vojska ali Čerkarska pravda. — Poslej omenja Kopitar Čopa le še trikrat, in sicer v „Glag. Cloz.“ str. XXV.: „Audivit (de rhinesmo) suis exercitatissimis auribus doctissimus Matthias Čop (cir. Čapū), Caesari nunc a bibliotheca Lycei Labacensis, antehac humaniorum literarum professor publicus“. . in v „Hesych.“ str. 68. 69: „Nactus . . Pantilius . . socios odii et calumniarum . . in ipsa patria et quasi domi nostrae . . Attamen et tunc contemptissimus ulcisci injuriam, cum et Pantilii doctissimus Labacensis socius non solum resipiscere videretur, sed etiam paullo post periisset lavans in Savo flumine“. . in str. 70: „Illi vero, mortuo suo in Carniola doctissimo quidem sed et inconstantissimo socio, in reliqua Pannonia quaerere alios; et invenere satis se dignum Gajum“. . — Kako je mislil Stanko Vraz o Kopitarju, to sem povedal v njegovi sedmi borbi ilirski in posebej hrovaški; a gorko se je za nekte zabavljice v „Laib. ABC-Streit“ znosil nad njim tudi Fr. Prešern, kajti poslednjemu Čopovemu spisu v „Illyr. Bl.“ so pridejani njegovi (I.—V.): Literarische Scherze in August Wilhelm v. Schlegel's Manier. Vom „Doctor-Dichter P.“, kjer na pr. v sonetu po Plinijevi pravljici „Apél in čevljar“ kaže, da „le čevlje (t. j. gramatiko, nikar pa estetike) sódi naj Kopitar“ (cf. Jezičn. IX.—XI. str. 43). — Prav po tej čerkarski pravdi se je Kopitarju nekako priskutila novoslovenščina, da jo je poslej obravnaval skoro le vradno. — Znamenito je poslednje pismo njegovo o Novicah do kmetijske družbe v Ljubljani in oziroma do dr. J. Bleiweisa. V pismu 10. okt. 1843 svarí vredništvo pred Gajeviso, češ, ni boljša mimo dosedanje sostave Bohoričeve; družbi svetuje izdajati

dobro kmečko pratiko; o časniku samem pa prerokuje: Kadar se privadijo bravci, potlej jim bode ta časnik tako potreben, da ne bodo mogli prebivati brez njega. Kar se mene tiče, piše naposled, za zdaj pač ne morem dajati sestavkov; al vendar sem si prihranil to, da morda poznejše tudi prinesem svojo domovinsko drobtinico. Toda nepotrebno bi bilo dajati meni poseben list, ker lahko berem tistega, ki se mora pošiljati dvorni knjižnici (Novic. 1863 l. 28 str. 224). — Po abecedni vojski novo-slovenski je sicer Kopitar po vsem učenem svetu jako zaslovel po „Glag. Cloz.“ in deloma po „Hesych. gloss. disc.“; vendar mu je Prešern gorak v zabavljivih napisih svojih gledé nekako na „Hesych.“ pg. 71 (ipsius Gaji . . in nos . . Epitaphium) ni pozabil postaviti spomenice (Poezije . . 1847):

Kopitar.

Nõsil učeno glavó z častjó sim vsih premagávec;
Smèrt in ošábnost stè zmagale méne samé.

Nekaj o načrtu za prirodoslovje na srednjej stopnji (3., 4., 5. šolsko leto) ljudske šole.

(Dalje.)

Opomenja. Od tod hočemo tvarino le metodično urejati, kar našemu prvotnemu namenu tudi zadostuje; vendar hočemo popolni način poučevanja v kratkih besedah tako-le izraziti: 1) Vse, kar учиš, pokaži učencem, ali jih vsaj spominjaj na njihovo lastno skušnjo. 2) Da pa gotovo vse, kar je bitstveno, pogledajo in v resnici vidijo, ne pripoveduj sam, ampak zahtevaj, da učenci gledano na tvoja vprašanja izražujejo z lastnimi besedami; jezične pomote pa popravlaj. 3) Z risanjem to še bolj živo dosežeš. 4) Da si glavneje stvari zapomniš, pusti jih ponavljati. 5) Zakon ne posnemaj iz jednega samega slučaja, ampak iz več sorodnih. 6) Na ta način si tvarino le osvetliš, ona je pa še raztresena; zato jo zberi skupaj, kakor to nahajaš v nadaljevanem spisu.

O deljivosti.

Telesa moremo z lomljenjem, terganjem, rujenjem, pilenjem, žaganjem, mlenjem i. t. d. razdeliti v enakovrstne dele*). To delitev imenujemo mehanično razdelitev.

Skušnja. Sè smodnikom razstrelimo rob v cele skale, te razbijemo s kladvom v večje in manjše kamne; v možnarji jih moremo spremeniti v droben prah.

Telesa moremo razdeliti v tim manjše dele, čim boljše pripomočke imamo; in ko bi imeli potrebno orodje, bi razdelili vsako teló v takó majhna delca, da bi jih ne mogli na noben način videti, tudi s povečalnim steklom ne.

*) Take delitve počituj na nekterih primerih.